

DIAGNOSTYKA BIOCHEMICZNA PIERWOTNYCH I WTÓRNYCH ZABURZEŃ METABOLIZMU

Katarzyna Kuśmierska

Zakład Badań Przesiewowych i Diagnostyki Metabolicznej

Instytut Matki i Dziecka

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

**Instytut
Matki i Dziecka**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

BIOCHEMIA I MEDYCYNĄ

- Biochemia ma istotne znaczenie w rozwój wiedzy dotyczącej nie tylko metabolizmu komórek, ale również immunologii, farmakologii, toksykologii czy procesów zapalnych.
  - Ścisła zależność pomiędzy biochemią i medycyną pokazuje jak życie, które znamy zależy od reakcji i procesów biochemicznych zachodzących w pojedynczej komórce.
-
- Wyzwania przed, którymi stają dzisiaj biochemicy:
    - zrozumienie czym jest zdrowie, czyli zrozumienie mechanizmów i procesów zachodzących w zdrowej komórce
    - zrozumienie czym jest choroba, czyli zrozumienie patomechanizmów odpowiedzialnych za wystąpienie określonych objawów klinicznych.

BIOCHEMIA I MEDYCYNĄ

Badania biochemiczne z jednej strony przyczyniają się do wyjaśnienia wielu aspektów choroby, z drugiej odsłaniają nowe dziedziny jeszcze nie do końca poznane lub zrozumiałe, co stanowi duże wyzwanie zarówno dla biochemików jak i klinicystów.

**WSPÓŁPRACA MIĘDZY BIOCHEMIKAMI A KLINICYSTAMI MA OGROMNE
ZNACZENIE W POSZERZANIU WIEDZY NA TEMAT METABOLIZMU KOMÓRKI W
RÓŻNYCH ZDROWYCH I PATOLOGICZNYCH WARUNKACH**

- badania przesiewowe noworodków - wczesna diagnostyka przed pojawieniem się pierwszych objawów klinicznych umożliwiająca wdrożenie celowanego postępowania terapeutycznego
- diagnostyka po wystąpieniu objawów klinicznych ukierunkowująca dalsze postępowanie diagnostyczne
- Technika LC-MS/MS – jest przystosowana do diagnostyki przesiewowej WWM; zapewnia szybką i łatwą analizę, łatwy dostęp do materiału, stabilne wzorce izotopowe do ilościowego oznaczania, co wszystko zwiększa specyficzność i czułość testu; umożliwia niedrogie wykrywanie wielu często występujących bardzo rzadkich chorób.

Biomarkery w diagnostyce, prognozowaniu i poszukiwaniu nowych terapii wobec wrodzonych wad metabolizmu

BIOMARKERY jako wskaźniki prawidłowych i nieprawidłowych procesów biologicznych zachodzących w komórce:

- metabolity
- kofaktory
- witaminy
- enzymy
- białka

Techniki laboratoryjne w diagnostyce wrodzonych wad metabolizmu

- Chromatografia cienkowarstwowa (TLC)
- Chromatografia gazowa (GC)
- Chromatografia gazowa sprzężona ze spektrometrią mas (GC-MS)
- Wysokociśnieniowa chromatografia cieczowa (HPLC)
- Kolorymetria/ spektrofotometria absorbcyjna
- Tandemowa spektrometria mas (MS/MS)
- Techniki badań genetycznych
- Q-trap, Q-TOF, MALDI-TOF – otwierają całkowicie nowe możliwości diagnostyczne – **METABOLOMIKĘ I PROTEOMIKĘ.**

Warunki pobrania materiału

Jednym z warunków uzyskania wiarygodnego wyniku,
a tym samym umożliwiającym postawienie właściwej diagnozy i rozpoczęcie
leczenia,
jest
prawidłowo pobrany materiał biologiczny!

Materiał wykorzystywany do badań podstawowych:

- sucha kropla krwi pobrana na bibułę
- surowica
- osocze - materiał pobieranym na antykoagulant czyli środek przeciwkrzepliwy, dodawany w ściśle określonych proporcjach w stosunku do ilości krwi
- mocz (poranna porcja moczu lub dobowy zbiórka moczu)
- PMR – płyn mózgowo-rdzeniowy

Standardowe warunki pobrania materiału:

- na czczo (w przypadku dzieci w wieku 0-12 miesięcy, pobranie minimum po 4 godzinach, przed kolejnym karmieniem),
- w godzinach porannych,
- po spoczynku,
- bez stresu,
- przed podaniem porannej porcji leków.

Biomarkery	Rozpoznanie
Aminokwasy (osocze, mocz i płyn mózgowo-rdzeniowy) Pierwotne i wtórne zaburzenia związane z witaminami z gr. B	• choroba Hartnup'a • zaburzenia cyklu mocznikowego • HHH – hiperornitynemia, hiperamonemia i hiperhomocytulinemia • hiperglicynemia nieketotyczna • zaburzenia metabolizmu aminokwasów aromatycznych • deficyt seryny (PHGDH) • zaburzenia metabolizmu aminokwasów siarkowych • Zaburzenia metabolizmu aminokwasów rozgałęzionych
Kreatyna	• deficyt GAMT 1 • deficyt AGAT • zaburzenia transportu kreatyny
1. profil acylokarnityn, 2. profil kwasów organicznych,	Pierwotne i wtórne zaburzenia metabolizmu aminokwasów

Biomarkery	Rozpoznanie
Homocysteina w osoczu Pierwotne zaburzenia związane z witaminami z gr. B (B1, B2, B6, B9 i B12)	Hiperhomocysteinemia • deficyt beta-syntazy cystationinowej • deficyt MTHFR (metylotetrahydrofoliowej reduktazy) • acyduria metylomalonowa
1. metabolity amin biogennych, 2. GABA, 3. 5-MTHF, 4. pteryny w płynie mózgowo-rdzeniowym Pierwotne i wtórne zaburzenia związane z witaminą B6 i B9	• zaburzenia metabolizmu amin biogennych • Zaburzenia metabolizmu tetrahydrobiopteryny (BH₄) • Zaburzenia metabolizmu glutaminianu • Zaburzenia metabolizmu kwasu foliowego

Biomarkery	Ropoznanie
Kofaktory/witaminy	• deficyt biotynidazy • CFD (cerebral folate deficiency) syndrom • deficyt syntetazy holokarboksylowej • deficyt kofaktora molibdenowego • deficyt PLPO (oksydazy 5-fosforo-pirydoksaminy)

Diagnostyka wrodzonych wad metabolizmu obejmuje:

- **PODSTAWOWY PROFIL AMINOKWASÓW**: analiza 25 aminokwasów w osoczu, płynie m-rdzeniowym oraz moczu) za pomocą analizatora aminokwasów lub HPLC, rzadziej GC-MS, pojedyncze przypadki wykorzystania MS/MS;
- **PROFIL KWASÓW ORGANICZNYCH W MOCZU** metodą GC-MS/GC-MS-MS – metoda półilościowa;
- **METABOLOMIKA** – analiza 76 wolnych aminokwasów, ich pochodnych i dipeptydów metodą tandemowej spektrometrii mas (LC-MS-MS);
- **PROFIL STEROIDOWY** metodą GC-MS;
- **METABOLITY KREATYNY** w moczu metodą MS/MS;
- **PROFIL PTERYN**: analiza biopteryny i neopteryny w moczu i płynie m-rdzeniowym;
- **PROFIL PURYN I PIRYMIDYN**: ilościowa analiza puryn i pirymidyn w moczu metodą LC-MS-MS lub HPLC z detektorem UV-VIS.

Diagnostyka wrodzonych wad metabolizmu obejmuje:

- **Analizę neurotransmiterów w płynie m-rdzeniowym:** ilościowa analiza metabolitów amin biogennych, kwasu γ -aminomasłowego (GABA);
- **Analizę różnicującą zaburzenia metabolizmu aminokwasów siarkowych:** ilościowe oznaczanie aminokwasów siarkowych oraz SAM i SAH
- **Analizę nienasyconych kwasów tłuszczowych:** ilościowe oznaczanie PUFA w osoczu
- **Analizę galaktozy i gal-1-P w suchej kropli krwi:** ilościowe oznaczanie gal i gal-1-P metodą GC-MS-MS lub LC-MS-MS
- **Analizę wybranych białek w płynie m-rdzeniowym:** metodą Western Blot i tandemową spektrometrią mas.

Diagnostyka potwierdzająca:

- badania enzymatyczne i/lub badania molekularne;

PROFIL KWASÓW ORGANICZNYCH W MOCZU METODĄ GC-MS

- jedna z głównych metod wykorzystywanych w badaniach „przesiewowych” w kierunku wykrywania kwasów organicznych i zaburzeń beta-oksydacji kwasów tłuszczowych;
- obejmuje ilościowe oznaczanie kwasu orotowego i metylomalonowego
- **Wykrywa niedobór witaminy B12**
- wykrywa nieprawidłowe stężenie uracylu i ukierunkowuje dalszą diagnostykę różnicową w kierunku zaburzeń metabolizmu puryn i pirymidyn;
- **jest pierwszym badaniem mogącym wskazać na zaburzenia metabolizmu amin biogennych lub niedoborów pirydoksyny**
- Jest badaniem „wrażliwym: na stan kliniczny i dietę pacjenta.

INTERPRETACJA PROFILU KWASÓW ORGANICZNYCH ZALEŻY OD:

- wieku
- czasu zbierania i przechowywania jednorazowej porcji moczu
- stanu klinicznego chorego
- żywienia
- leków

STANDARDOWY PROFIL AMINOKWASÓW METODĄ HPLC

Material:

osocze (krew pobrana na heparynę litową)

surowica

płyn mózgowo-rdzeniowy

mocz

Profil:

25 aminokwasów w tym 3 związane z białkiem: cysteina, homocysteina oraz tryptofan

Profil:

42 aminokwasów w tym dipeptydów za pomocą analizatora aminokwasów.

Interferencje zachodzące w profilu aminokwasów

Spożywanie dużych ilości mleka – wzrost większości aminokwasów, szczególnie metioniny i tyrozyny

Głodzenie – obniżenie wszystkich aminokwasów z wyjątkiem aminokwasów rozgałęzionych (Val, Ileu, Leu)

Wysiłek fizyczny – wzrost kwasu pirogronowego, wzrost alaniny, wzmożona synteza kreatyny z argininy

Kwasica mleczanowa – podwyższone stężenie proliny (hiperprolinemia wtórna) i alaniny

Związki cukrów z grupą fosforanową: fruktozo – 1 – P w nietolerancji fruktozy oraz galaktozo – 1 – P w galaktozemii są nefrotoksyczne, co powoduje aminoacydurię (Zespół Fanconiego)

Kreatyna –zależna od PLP i B9?

Syntetyzowana głównie w nerkach, wątrobie i trzustce z argininy i glicyny a następnie transportowana do mięśni i mózgu gdzie ulega fosforylacji do fosfokreatyny pełniącej funkcję nośnika energii

Prawie całkowicie jest reabsorbowana w kanalikach nerkowych

3 defekty metabolizmu kreatyny: 1/ amidynotransferaza arginino-glicynowa (AGAT), 2/ metylotransferaza guanidynoacetooctowa (GAMT) oraz 3/ transporter kreatyny

Analiza GAA i kreatyny za pomocą LC-MS/MS

NEUROTRANSMITERY ZALEŻNE OD PLP

brak możliwości wstępnej diagnostyki?

Neurotransmisja chemiczna

ciąg procesów biochemicznych, umożliwiających przełożenie sygnału elektrycznego na chemiczny i na powrót do sygnału elektrycznego

Prawidłowy przebieg tego procesu zależy od:

syntezy, gromadzenia a następnie uwalniania neuroprzekaźnika w zakończeniu presynaptycznym, obecności kofaktora, obecności odpowiedniego receptora na błonie postsynaptycznej

oraz wychwytu zwrotnego i degradacji neuroprzekaźnika.

DIAGNOSTYKA ZABURZEŃ METABOLIZMU NEUROTRANSMITERÓW

WYMAGA

PUNKCJI ŁĘDŹWIOWEJ

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

**Instytut
Matki i Dziecka**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Materiał:

płyn mózgowo-rdzeniowy

- Frakcja I   →   aminy biogenne i 5-MTHF
- Frakcja II   →   aminokwasy
- Frakcja III   →   badania ogólne
- Frakcja IV   →   GABA
- Frakcja V   →   pteryny

Wrodzone zaburzenia metabolizmu amin biogennych
lub
Wrodzone zaburzenia metabolizmu BH_4
oraz
Zaburzenia mechanizmów kontrolujących neurotransmisję
powodują

NIEDOBORY AMIN BIOGENNYCH

a tym samym

NIEPRAWIDŁOWY PROFIL METABOLITÓW AMIN BIOGENNYCH W PŁYNIE
MÓZGOWO-RDZENIOWYM

DIAGNOSTYKA

ZABURZEŃ METABOLIZMU NEUROTRANSMITERÓW

Podstawowa diagnostyka
biochemiczna

Tandem MS/MS
w SKK

Prawidłowy

Nieprawidłowy

Gly ↑

Profil kwasów
organicznych
w moczu

Prawidłowy

Nieprawidłowy

VLA, VPA, AVA ↑

Analiza
aminokwasów
osocze, PMR, moczu

Prawidłowy

Nieprawidłowy

Gly, Tre, Ala ↑

Zaburzenia metabolizmu BH₄

Tetrahydrobiopteryna BH₄ – kofaktor: hydroksylazy tyrozyny, tryptofanu i fenyloalaniny

Defekty metabolizmu BH₄ z towarzyszącą im hiperfenyloalaninią wykrywane są w przesiewowym badaniu noworodków

Defekty metabolizmu BH₄ bez hiperfenyloalaninemii wykrywane są tylko w profilu amin biogennych w płynie mózgowo-rdzeniowym

Typ \	BH4	Biopteryna	Neop	HVA	5HIAA	3OMD	Primapteryna
GTP -CH	↓↓	↓	↓	↓↓	↓↓	↓	N
PTPS	↓↓	N-↓	↑	↓↓	↓↓	↓	N
SR	↓	↑-N	N	↓	↓↓	↓↓	N
DHPR	N-↓	↑	N-↑	↓↓	N-↓	↓	N
PCD	N-↓	↓	↑	↓-N	↓-N	↓-N	↑↑↑
PKU	↑	N - ↑	↑	↓↓	↓↓	N	N

Objawy biochemiczne niedoborów enzymów uczestniczących w metabolizmie pteryn

5-METYLOTETRAHYDROFOLIAN (5-MTHF)

Ważny biomarker pośredni w metabolizmie kwasu foliowego i cyklu metioninowego: w procesie remetylacji i demetylacji

Diagnostyka zaburzeń remetylacji, demetylacji i transsulfuracji

- Analiza kwasu foliowego w surowicy
- Analiza aminokwasów w osoczu
- Analiza aminokwasów siarkowych: cystationina, cysteina, cystamina, glutation
- Analiza profilu kwasów organicznych, w tym ilościowa analiza MMA
- Analiza SAM i SAH w osoczu
- Analiza profilu puryn i pirymidyn
- Analiza związków tiolowych

Diagnostyka drgawek pirydoksyno-zależnych

- analiza aminokwasów w osoczu i płynie m-rdzeniowym,
- analiza metabolitów amin biogennych w płynie m-rdzeniowym,
- analiza semialdehydu α -aminoadypinowego (AASA) w moczu,
- analiza kwasu pipekolowego w osoczu,
- analiza kwasu γ -aminomasłowego (GABA) w płynie m-rdzeniowym.

Diagnostyka puryn i pirymidyn

- Analiza zasad purynowych i pirymidynowych w moczu metodą LC-MS-MS
- Analiza SAICAR i Sado
- Analiza ksantyny oraz sulfocysteiny
- Analiza GTP, GDP, GMP oraz ATP, ADP, AMP w krwi pobranej na cytrynian
- Analiza enzymatyczna
- Analiza molekularna

Diagnostyka produktów rozpadu tryptofan

a/ Ilościowa analiza produktów rozpadu tryptofanu w moczu: kwasu kynureninowego, antranilinowego, kynureniny, kwasu 3-OH-antranilinowego, 3-OH-kynureniny i kwasu ksantureninowego.

b/ W diagnostyce ocena wzajemnych stosunków poszczególnych produktów rozpadu tryptofanu:

- Stosunki pomiędzy poszczególnymi produktami rozpadu tryptofanu mają istotne znaczenie w różnicowaniu padaczek;
- Niektóre korelacje stanowią odzwierciedlenie aktywności enzymów uczestniczących w rozpadzie tryptofanu;
- KYN/TRP – index aktywności 2,3 –dioksygenazy indoloaminowej (IDO) – enzymu odpowiedzialnego za szybkość rozpadu tryptofanu
- 3-OHAA/3-OHKYN – index aktywności kynureninazy, enzymu wrażliwego na podaż PLP
- Pacjenci z drgawkami w pierwszych dobach życia mają istotnie podwyższone stężenie kynureiny w moczu i podwyższone stężenie Trp w moczu;
- Pacjenci nie odpowiadający na leczenie mają istotnie podwyższone stężenie 3-OH-kynureiny w moczu;
- Wzrost stężenia KYN, TRP i KA redukuje aktywność kynureninazy .